

5. Терпимість до іншої думки називається:

- А. компроміс;
- Б. плюралізм;
- В. толерантність;
- Г. консенсус

Література:

1. Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть. – К., 1991.
2. Левенець М. А. Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки. Проблеми становлення та розвитку.– К., 2001.
3. Кирилюк Ф. М. Політологія Нової доби: навчальний посібник.– К., 2003.
4. Піча В. М. Політологія: навчальний посібник .- Львів, – 2001.
5. Політологія: підручник. – К., 2005.
6. Семке Н.М. Політологія. Модульний курс: навчальний посібник / Н.М. Семке — Харків, 2009.
7. Аристотель. Політика / Аристотель; пер. з давньогрец., передм. О. Кислюк. – К., 2005.

6. ПОДІЛ ВЛАДИ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

1. Поділ влади, як механізм функціонування демократії.
2. Поділ влади та її принципи.
3. Поділ влади та його прояви у суспільному житті.

Розподіл державної влади — правова теорія та принцип, згідно з якими державна влада повинна бути розподілена на три незалежні одна від одної (але при необхідності контролюючі одна одну) гілки: законодавчу, виконавчу та судову. Термін увів французький філософ просвітитель Шарль-Луї де Монтеск'є (фр. *séparation des pouvoirs*, лат. *trias politica*) в таких своїх працях, як «Перські листи» (1721), «Про дух законів» (1748).

Принцип поділу влади був уперше закріплений у Конституції США 1787 р., Декларації прав людини і громадянина 1789 р. у Франції, і Конституції Франції 1791 р.

На території України цей принцип мав відображення в Конституції Пилипа Орлика 1710 року, хоча офіційно конституційним актом цей документ не став, але ідеї системи стримування і противаг були висвітлені.

Розподіл влади (влада одна) на гілки — важлива й необхідна умова формування правової, соціальної держави, її основоположний принцип. Цей принцип справедливо належить до основних досягнень світової цивілізації і загалом — людської культури. Соціальна цінність розподілу влади полягає у тому, що він покликаний запобігти можливості зосередження повноти влади в руках якої-небудь гілки влади чи державного органу. Тому його справедливо вважають важливою гарантією політичної свободи особистості.

В основу принципу розподілу влад покладено поділ єдиної за своєю природою державної влади на відокремлені, взаємно врівноважені гілки, кожна з яких являє собою систему державних органів.

Політичне обґрунтування поділу влади на три галузі («гілки») полягає в тому, щоб поділити і збалансувати державно-владні повноваження за принципом компетентності між різними державними органами, встановити взаємний контроль, унеможливити узурпацію влади — зосередження всіх повноважень або більшої їх частини у єдиному органі державної влади або в посадової особи і тим самим запобігти сваволі. Влада в демократичній державі у вигляді її трьох галузей (законодавчої, виконавчої, судової) є політичною формою вираження влади народу. Будучи «поділеною», влада в державі має залишатися цілісною, єдиною. Юридичне вираження єдності і гармонійності влади полягає в такому:

- органи державної влади в сукупності мають компетенцію, необхідну для здійснення функцій і виконання завдань держави;
- різні органи держави не можуть диктувати одним і тим же суб'єктам за тих же обставин взаємовиключні правила поведінки.

Цей принцип включає певну систему вимог:

- розподіл функцій і повноважень (компетенції) між державними органами відповідно до вимог поділу праці;
- акріплення певної самостійності кожного органу влади під час дійснення своїх повноважень, неприпустимість втручання у прерогативи один одного та їх злиття;
- наділення кожного органу можливістю протиставити свою думку рішення іншого органу держави та виключення зосередження всієї влади в одній гілці;
- наявність в органів влади взаємного контролю та неможливість зміни компетенції органів держави неконституційним шляхом.

Принцип поділу влади доповнюється системою стримувань та противаг, яка передбачає конкуренцію різних органів влади, наявність засобів для взаємного стримування й підтримки відносної рівноваги сил. Система стримування і противаг, з одного боку, сприяє співробітництву і взаємному пристосуванню органів влади, а з іншого боку — створюють потенціал для конфліктів, які найчастіше вирішуються шляхом переговорів, угод і компромісів.

Поділ влади — це лише один з багатьох елементів механізму демократичного здійснення державної влади і сам по собі не є гарантією демократії. Більше того, за незбалансованої системи стримувань і противаг жорсткий поділ влади може спричинити протистояння гілок влади. Особливої гостроти протистояння законодавчої та очолюваної главою держави виконавчої гілок влади набуває за президентської та змішаної форм республіканського правління у періоди так званого розділеного правління, коли президент і парламентська більшість представляють різні партійно-політичні сили. Іноді це протистояння доходить до відкритої збройної конфронтації, як це сталося, наприклад, у 1993 р. в Росії.

Розподіл влади. Один з ключових принципів лібералізму, який передбачає поділ влади на три гілки — законодавчу, виконавчу та судову. Цей принцип вперше сформулював Локк, а найповніше — Монтеस्क'є.

Найбільш довершеної форми на практиці досягнув у США.

Найбільш поширеним є поділ державної влади на три гілки:

Законодавча влада — це делегована народом своїм представникам у парламенті державна влада, яка має виключне право приймати закони. Вона здійснює і фінансову (право щорічного затвердження бюджету країни), і установчу (участь парламенту у формуванні вищих виконавчих і судових органів), і контрольну функції.

Виконавча влада це влада, яка володіє правом безпосереднього управління в державі. Носієм цієї влади у масштабі країни є уряд, який забезпечує виконання законів та інших актів законодавчої влади, відповідальний, підзвітний та підконтрольний їй. Виконавча влада покликана відпрацьовувати шляхи та засоби реалізації законів, займатися поточним управлінням, здійснювати розпорядчу діяльність.

Судова влада — це незалежна влада, яка охороняє право, виступає арбітром у спорах про право, здійснює правосуддя. Судова влада обмежена нормами та принципами права, здійснюється у формі судової процедури й не може залежати від суб'єктивного впливу інших гілок влади. Юрисдикція судів поширюється на всі правові відносини, що виникають у державі.

Відокремленість судової гілки в системі поділу державної влади проявляється передусім у принципах незалежності судів і суддів та підпорядкування їх лише конституції і законам, безстроковості (довічності) обрання або призначення суддів та їх недоторканності. Формування суддівського корпусу відбувається з участю вищих органів законодавчої і виконавчої влади.

Перші філософські вчення та ідеї поділу влади. Ідеї, покладені в основу сучасного принципу поділу влади, вивчались та освітлювались в

працях Платона, Аристотеля, Полібія, Цицерона. Першим хто вказав на необхідність розподілу державних функцій між окремими органами (посадовими особами) був Платон (теорія ідеальної держави). Задля підвищення ефективності державного управління Платон запропонував відокремити функції: управління, законодавства, суддівства та військової справи.

Більш ґрунтовно зазначений принцип розподілу державної влади висвітлено Аристотелем в четвертій книзі трактату «Політика». Аристотель вказує, що організація державної влади в державі, як політичному союзу, можлива при державному устрою, який він позначає терміном «політія», при такому правління всі функції повинні виконуватись різними органами, кожна з влади має представляти окремий орган. Саме так він сформулював ідею поділу влади в державі на три частини: законодавчу, посадову, судову

Подальший розвиток теорії поділу влади пов'язане з іменами Джона Лока і французьких просвітителів, а також з іменем Шарля Луї Монтеск'є. Джон Лок одним з перших надав остаточну класифікацію трьом основним функціям державної влади: видання законів, виконання законів та здійснення правосуддя. Так, саме йому належить теза про універсальний характер зазначених функцій. Глави XI — XIII другої книги праці під назвою «Два трактати про державне правління» у вченнях Джона Лока обґрунтовують не лише необхідність поділу державної влади на три гілки, але показують, яким чином єдина влада народу розвивається в систему взаємодії трьох самостійних влад. В подальшому ідею про необхідність поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову з метою недопущення надмірної концентрації всієї державної влади в «одних руках» і, відповідно, зловживанню нею, вивчав Шарля Луї де Монтеск'є. Основна теза вчення Ш. Л. Монтеск'є: «Державна влада (як один з різновидів влади) завжди прагне тільки до одного — до якомога широкого розповсюдження власного впливу на можливі об'єкти державної влади».

Починаючи з кінця XVIII — початку XIX ст. принцип поділу влади отримує визнання в багатьох державах. Вперше та послідовно принцип поділу влади був закріплений в Конституції США 1787 року, при цьому «батьки-засновники» А.Гамільтон, Дж.Медісон, Дж.Джей здійснили розробку та вдосконалення класичної моделі теорії. Вони вдосконалили теорію моделлю «вертикального» поділу влади, а саме способами розмежування повноважень між центральною владою і владою штатів. Крім того, у зміст класичної моделі була включена система «стримування і противаг» (англ. *checks and balances*). Практичне застосування цієї системи викладено в рішенні Верховного Суду США Марбері проти Медісона (1803). Подальшим практичним застосування принципу поділу влади стало прийняття французької Декларації прав людини і громадянина (1789). Оскільки в цьому документі зазначено конкретний припис, за яким «суспільство, в якому не забезпечено гарантії прав і не проведено розподіл влади, не має конституції».

Вперше в українській суспільно-політичній думці ідеї, близькі за змістом до теорії влади, знайшли своє відображення в документі під назвою «Правовий уклад та Конституції відносно прав і вольностей Війська Запорозького, укладеного між Пилипом Орликом новообраним гетьманом Війська Запорозького і генеральною старшиною, полковниками, а рівно ж і самим Військом Запорозьким...» 1710 року. Так, пунктом VI цього документу визначалися загальні засади організації та функціонування влади в козацькій державі, які з формальної точки зору видаються достатньо близькими до класичних постулатів конституційного принципу поділу як такого. Також можна побачити в цьому документі механізм «стримувань і противаг» у системі організації державної влади. Так, «ясновельможний гетьман, а також його наступники», мали «саме тільки з Генеральною Радою радитися про безпеку Вітчизни, про спільне благо і про всі громадські справи і не мали права нічого вирішувати, розпочинати і здійснювати своєю волею без попереднього розгляду і схвалення» цією Радою. Водночас членами

Генеральної Ради мали бути радники («чільні», «народні» та «генеральні»), а для самої Ради передбачався фактично трьохсесійний порядок її роботи, однак сам Гетьман отримував право скликати останню за власною ініціативою в будь-який інший час.

В період розвитку національних конституційно-правових доктрин ідеї поділу влади нашли своє відображення в проєкті «Основного Закону Самостійної України» Миколи Міхновського (1873—1924), опублікованому у 1905 році. На думку сучасних дослідників в основу організації державної влади в даному конституційному проєкті було покладено принцип її поділу на законодавчу, виконавчу та судову.

Початок ХХ століття. 29 квітня 1918 року Українською Центральною Радою ухвалена Конституція УНР, Розділ III «Органи влади УНР» передбачав поділ державної влади між трьома гілками, коли вища законодавча влада була надана Всенародним Зборам, вища виконавча влада — Раді Народних Міністрів, а вищим органом судової влади було встановлено Генеральний Суд УНР.

Новий етап практичної реалізації та законодавчого закріплення принципу поділу влади в Україні розпочався з відновленням її державної незалежності в 1991 році. При цьому основу для політико-правової трансформації Української РСР у незалежну, самостійну, Українську державу закладено ще положеннями Декларації про державний суверенітет України, прийнятої Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року. Саме в декларації вказано, що «державна влада в Республіці (в Українській РСР) здійснюється за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу та судову».

Принцип поділу влади знайшов своє належне застосування в чинній Конституції України, прийнятій Верховною Радою України 28 червня 1996 року. Статтею 6 Основного Закону держави прямо передбачено, що «державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади

здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України».

Термінологічний словник:

Влада — здатність і можливість того, хто нею володіє, за допомогою авторитету, і (або) заохочення, і (або) примусу впливати на дії інших.

Виконавча влада це влада, яка володіє правом безпосереднього управління в державі

Законодавча влада — це делегована народом своїм представникам у парламенті державна влада, яка має виключне право приймати закони

Розподіл державної влади — правова теорія та принцип, згідно з якими державна влада повинна бути розподілена на три незалежні одна від одної (але при необхідності контролюючи одна одну) гілки: законодавчу, виконавчу та судову.

Судова влада — це незалежна влада, яка охороняє право, виступає арбітром у спорах про право, здійснює правосуддя.

Тестові завдання:

1. Наука про владу називається:

- А. паргологія;
- Б. біхевіоризм;
- В. кратологія;
- Г. ідеократія.

2. Влада, заснована на впливі засобів масової інформації, називається:

- А. геронтократія;
- Б. охлократія;
- В. плутократія;
- Г. медіакратія.

3. Консультативно-дорадчий орган, утворений для налагодження постійного і конструктивного діалогу між Президентом України та політичними силами, представленими у Верховній Раді України-це...